

El Grecót jó volt gyűjteni

Negyven festmény, szobor és rézmet-szet látható azon a kiállításon, amely a művészettörténet egyik legnagyobb tartott, görög származású spanyolországi festőjét mutatja be. „A görög”-nek, azaz olaszul II Grecónak, majd spanyolul El Grecónak nevezett festő több képe a Szépművészeti Múzeum tulajdona, azt azonban kevesen tudják, hogy a sokáig elfelejtettnek számító festőt mások mellett egy magyar művészettörténész, Nemes Marcell futtatta be az újkorban.

MH-ÖSSZEÁLLÍTÁS

A Génuszok és remekművek sorozat részeként a Jézus nyomában – El Greco Szent Jánosa című tárlaton a híres Szent János-kép mellett láthatók El Grecónak a Szépművészeti Múzeumban őrzött, Szent Andrást és Szent Jakobot ábrázoló alkotásai is, emellett Marcantonio Raimondi neves metsző Raffaello rajzai alapján készített apostolsorozata is, Greco apostolsorozatának előképei. Az apostolképek mellett a Bűnbánó Magdolna, a Krisztus az olajfák hegyén és a Krisztust megfosztják a ruháitól című alkotás is szerepel a kiállításon, emellett Tintoretto, Veronese és Jacopo Bossano művei is láthatók: ők nagy hatással voltak a krétai születésű mesterre.

A görög élete

Greco születéséről és fiatalkoráról nagyon keveset tudunk. Az biztos, hogy a festő 1541-ben született Iraklionban, Kréta szigetén, Domenikosz Theotokopoulosként. (Próbáljuk meg kimondani, mindjárt megértjük, hogy miért nevezték inkább „a görögnek” Olaszországban, majd Spanyolországban.) Valószínű, hogy Krétán ikonfestőnek tanult – ez egész stílusán nyomot hagyott –, de végül az 1500-as évek közepén az akkor festészeti fénykorát élő Venecebe utazott. Többek szerint hatott rá Tiziano és Bassano, míg előbbire nehéz

valódi magyarázatot találni, utóbbiban lehet valami: Bassano figurái ugyanúgy nyújtottak, mint a grecói alakok. (Az a legenda, hogy Greco szembetegsége miatt festett volna ilyen képeket, nem bizonyítható.)

Rövid római kitérője után az 1570-es években Spanyolországba érkezett. A katolicizmus és a korai barokk uralta Madridban nem fogadták kitörő örömmel a festőt, vagyis nem sikerült neki befutnia.

Greco Toledóba költözött. Itt kapott munkát: megfestette a Santo Domingo el Antiguo templom főoltárának freskóját, ezután megrendelést megrendelés követett, alig győzte a munkát. Különös ábrázolásmódja miatt meggyűlt a baja az egyház embereivel, addig-addig gáncoskodnak, hogy Greco beperelte őket.

Az újrafelfedezés

Valójában nem tudtak neki ártani, addigra elismert festő volt, aki – gondoljunk bele, micsoda kor volt! – anyagi biztonságban, megbecsült polgárként remekművek sorozatát alkotta a számos Assisi Szent Ferenc-ábrázolástól a misztikus, eksztatikus, szinte szürrealis Orgaz gróf temetése című képig.

Greco sorsa ezután rosszra fordult: magánéleti tragédiák sora után 1614-ben halt meg, földi maradványainak helye ismeretlen.

A gyűjtő váratlan halála után 1931-ben, majd 1933-ban Münchenben rendeztek árveréseket.

A Nemes Marcell gyűjtötte El Greco-képek is láthatók a Szépművészeti Múzeumban

FOTÓ: HEGEDŰS RÓBERT

Greco hamar elfeledték. Hihetetlen, de hosszú idő után először az 1910-ben alapított Der Sturm című avantgárd folyóirat hasábjain hívta fel a figyelmet Greco művészetére Julius Meier-Graefe. Magyarországon is hamar akadt rajongója a különös spanyolnak: Nemes Marcell, aki először az Angyalí üdvözlés című képet vásárolta meg a Herzog Mór által neki nyújtott kölcsönből. De ki is volt Nemes Marcell, aki volt kávéházi dalénekes, hivatalos szerelmeslevél-fogalmazó és gyorsportré-rajzoló, majd szénkereskedő? Az 1866-ban született műgyűjtőről a következők olvashatók a www.multesjovo.hu-n: „Hogyan lett Klein Mózes zsidó származású szénkereskedőből néhány éven belül Jánoshalmi Nemes Marcell világhírű, mesés vagyoni műgyűjtő? Ez volt a pesti lapok egyik központi témája 1930. október végén, miután felröppent a hír, hogy a Pajor szanatóriumban, egy sikeres operáció után fellépő embólia miatt, 64 éves korában váratlanul elhunyt a gyógykezelés céljából Münchenből hazalátogató milliós. A hír jelentőségét növelte, hogy a Klebelsberg Kunó kultuszminiszter által a nemzet halottjának nyilvánított jeles műgyűjtőt a Szépművészeti Múzeum márványcsarnokában ravatalozták fel, s díszsírhelyet biztosítottak számára a Kerepesi temetőben.”

Nem lehet tudni, hogy Nemes pontosan mikor kezdett el műtárgyakkal foglalkozni. Először francia impresszionistákat, majd Greco-képeket gyűjtött, de sok olasz és németalföldi képe is volt.

A nagyközönség 1910 végén látható kiállításának nemzetközi visszhangját jelzi, hogy a kollekció válogatott darabjait 1911-ben Münchenben, majd egy évvel később Düsseldorfban is bemutatták.

A műkereskedéssel is foglalkozó Nemes Marcell gyűjteményének összetétele és arculata gyakran változott. Üzleti tranzakciói során képeit többször is elzálogosította, majd megvételre ajánlta fel a magyar államnak, később Budapest, illetve Düsseldorf városának. Az ajánlat heves vitákat váltott ki, végül a 83 régi és 121 modern képből álló gyűjteményt, amelyben ekkor a többi között tizenkét Greco-festmény is szerepelt, 1913 nyarán Párizsban elárverezték. Akkor került kalapács alá Van Gogh két műve is.

Az aukción befolyt összeg elég volt a gyűjtőnek az újrazedezéshez. Nemes 1918-ban házat vásárolt Münchenben, s 1921-től ténylegesen is Németországban élt. Az 1920 és 1930 közötti időszakban hatalmas vagyona tett

A Rákóczi-portré

Az aukción befolyt összeg elég volt a gyűjtőnek az újrazedezéshez. Nemes 1918-ban házat vásárolt Münchenben, s 1921-től ténylegesen is Németországban élt. Az 1920 és 1930 közötti időszakban hatalmas vagyona tett

szert. Gyűjteményének híres darabjait gyakran helyezte letétbe különféle közgyűjteményekben, például a müncheni Alte Pinakothekban, s rendszeresen kölcsönzött műtárgyakat jelentős magyar és külföldi kiállításokra. A gyűjtő váratlan halála után hátramaradt műtárgyakból 1931-ben, majd 1933-ban Münchenben rendeztek árveréseket. A hazai közgyűjteményeket évtizedeken át támogató műgyűjtő végrendeletében tizenhat képet, köztük egy értékes németalföldi festményt, a Szépművészeti Múzeumra hagyott.

A gyűjtő még életében csaknem negyven művet ajándékozott a Szépművészeti Múzeumnak, köztük El Greco Bűnbánó Madonnáját, illetve Mányoki Ádám legismertebb festményét, II. Rákóczi Ferenc portréját. Gyűjteménye járult hozzá a kecskeméti múzeum alapításához, a képek ma a Cifrapalotában láthatók.

A rossznyelvek szerint Greco „újrafelfedezése”, amelyben nagy része volt Nemes Marcellnek, egy megtervezett műkereskedelmi akció része volt, lényege, hogy a Greco-képekhez jóval olcsóbban lehetett hozzájutni, mint a reneszánsz mesterek műveire, és miután rokonságot mutatott a „modernnek” egyes törekvéseivel, könnyen rá lehetett fogni, hogy valamiféle „előfutára” a kísérletező kortársaknak.

Nos, a jelen kiállítás Greco-képeit elnézve ezzel aligha érthetünk egyet: Greco bizony zseni volt, Nemes Marcell meg nagyon jó szemű műgyűjtő.

Egy Szabados György-CD: Boldogasszony földje

Valamikor Szabados Györggyel ijesztgették a magyar dzsesszélet szereplőit. Nemcsak a közönséget, de a muzikusokat, a szakírókat és a kritikusokat is. Mindez az 1960-as évek végén, az 1970-es évek elején történt. Addigra nyilvánvalóvá vált, hogy mit is csinál tulajdonképpen Szabados, és azt a hazai kultúra ítszéi és irányítói egyszerűen elfogadhatatlannak tartották.

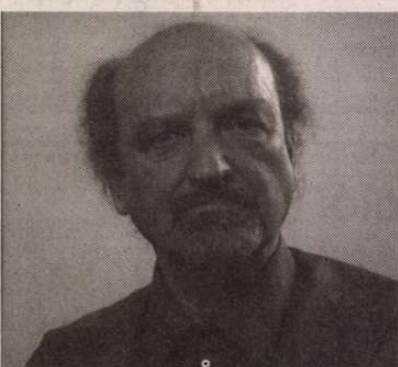
Különös paradoxonokat is szült a Szabados-szal szembeni utálokzás. Hiszen 1972-ben Szabados György és együttese nagydíjat nyert a San Sebastian-i dzsesszfesztivál free kategóriájában, ezzel majdnem egy időben viszont a felhergelt és megdölgözött hazai közönség botrányba fullasztotta a zongorista egyik Erkel színházbéli koncertjét. San Sebastianban megértették Szabados György zenéjét és zenei törekvéseit. De legalább ennyire értették a hazai kultúrpolitika vezetői és az ő vazallusaik is. Csakhogy ők nem díjat adtak, hanem botrányt csináltak.

Szabados György ugyanazt a zenét játszotta, elejétől fogva. Ha beleolvassunk filozofikus fejtegetéseibe, akkor kiderül, hogy Szabados szerint ez a zene a világ teremtése óta létezik, s ő, a muzikus csak egy médium, aki ezt az ősi nyelvet a maga eszközeivel közvetíti nekünk. A szabadosi zenébe látszólag

érthetlensége és bonyolultsága miatt kötöttek bele annak idején. Ezzel heccelte fel a pártállami kultúrírányítás a hazai dzsessz teljes közeget is. Noha Szabados zenéjénél nincs tisztább és egyszerűbb muzsika. Ő azt az ősi, valaha volt világot keresi, amelyben magától értetődő és elejétől fogva létező viszonyok között élt az ember. Megingathatatlan és megkérdőjelezhetetlen kapcsolattal kötődött Istenhez, a másik emberhez, önmagához és persze a természethez is. És mindez az időtlenség hatalmas, kozmikus óceánjában úszott.

Ez a prehisztorikus állapot és a hozzá kötődő végtelen tudás azonban elveszett, vagy egyszerűen elvették az embertől. Csak sejtészerű emléke és az iránta érzett örök vágy maradt itt. Ezt a világot keresi szakadatlanul Szabados.

Hogy miért fordult a dzsessz felé pályája kezdetén? Mert megérezte, hogy az improvizáció, vagyis a rögtönzés, a spontaneitás mesterkéletlensége magasan a racionalitás fölé emeli a muzsikust. Pont abba az érzelmi és spirituális szférába, ahol az elveszett tudás és az elveszett világ emlékei is élnek még bennünk. És Szabados a magyar népzeneben vagy tágabb értelemben Belső-Ázsia őszenei kincsében találta meg a legalkalmasabb kifejezési eszközöket

Szabados György

FOTÓ: MH

és formákat. Már csak azért is, mert ő valahol ott, a világnak azon a részén keresi az elveszett tudás egykori centrumát. Ha hozzátesszük, hogy valahonnan onnan származik a magyarság is, s hogy Szabados szerint az identitás a világon az egyik legfontosabb paraméter, akkor rögtön megértjük, miért igyekezett elnémitani őt a hatvan-hetvenes évek fordulóján a hivatalos kultúrpolitika.

Az új Szabados-lemezt, a Boldogasszony földjét (BMC Records) 2008 legjobb magyar dzsesszlemezeinek választotta a Gramofon című zenei szaklap. Szólok anyag. És mint ilyen, harmadik a sorban. Maradt a rubato, maradtak a bartókos érzetek és áthal-

lások, maradtak a kimerevített, szinte lebegésszerű révületes, improvizált zenei meditációk. Meglepően letisztult ez az anyag. Dallamvonalait tekintve pedig szinte tüntetően melodikus. Egy-egy pillanatra egyenesen az az érzése a hallgatónak, mintha a zene a posztromantika terepére csúszott volna át, de aztán gyorsan visszatér eredeti medrébe valamilyen magyaros, pentaton motívummal.

A Boldogasszony amúgy talán Szabados egyik legnyugodtabb, érzelmi értelemben legkiegyensúlyozottabb lemeze. Nem mentes a drámai részletektől, de összességében majdnem annyira derűs, mint az egyik korábbi CD-je, A szépség szíve, amelyet Mákó Miklós trombitással vett fel.

Mi lenne ez, talán a bizakodás újra feléledt hangja? Hiába, hiszen az úgynevezett prehisztorikus tudás ma is az egyik legszigorúbb tudományos tabu. Megtalálása olyan választ adna például a hatalom filozófiai értelemben is feltehető kérdésére, hogy az alapvetően megváltoztatná a világot. Ugyan melyik globalista hatalomtechnikusnak lenne erre szüksége?

Mellesleg Szabados György nincs egyedül. Nemcsak arról van szó, hogy napjainkra egyfajta zenei-filozófiai iskolát teremtett itthon, sok-sok, azóta

beért tanítvánnyal, köztük Dresch Mihállyal. De számos olyan dzsesszmuzikus él a világban, aki a lényegét, sőt a módszereket tekintve is ugyanazt csinálja, amit ő. Itt van például az amerikai Art Ensemble Of Chicago nevű együttes. A különbség csak anynyi, hogy ez a zenekar nem Belső-Ázsiában keresi az elveszett tudást, hanem Afrikában. Mert oda szólítja ugyebár a legfontosabb paraméter, saját identitása. Viszont ezek az afrikai zenei gesztusok és dallamvonalak szinte tökéletesen beleillenek, belesimulnak Szabados György zenéjébe. Szabados készített is egy CD-t Roscoe Mitchell-lel, az Art Ensemble Of Chicago egyik szaxofonosával Jelenés címmel. De készített lemezt az ugyancsak a chicagói csoporthoz kötődő fekete muzsikussal, Anthony Braxtonnal is. Sőt 2003-ban újra találkozott a két zenész, s egy orosz dobossal, Vladimir Taraszovval együtt felvették Triotone című lemezüket.

Véletlen-e, hogy a három, oly különböző kultúrából érkező muzikus magától értetődő természetességgel egészíti ki egymást ezen a CD-n? Aligha. Aki a világ elveszett ősi tudását keresi, az mind ugyanabban a szellemi és morális szférában kutat. Éljen bárhol a világon. Lehet, hogy ennek szól a Boldogasszony bizakodása?